

Totdeauna, basmul a fost ecoul artistic al celor mai simple și umane aspirații care, chiar și în cele mai întunecate epoci ale istoriei, n-au putut rămâne nemărturisite. Totdeauna, basmul a exprimat și a afirmat năzuința oamenilor simpli, a poporului, spre adevăr și dreptate, credința în puterea omului, în victoria lui asupra minciunii, lașității, necinstei. Și totdeauna, în basm au existat — simbolic, evident — valențele unei realități umane și sociale, chiar dacă au fost încărcate cu mult fantastic și supranatural și chiar dacă aveau un caracter subliniat de generalitate. Tocmai aceste valențe, acest filon de aur l-a atras pe dramaturgul sovietic Evghenii Șvarț, când a scris *Umbra*. Reluând motivele basmului lui Andersen, Șvarț a păstrat doar linia mare a fabulației, căreia i-a conferit un cadru social-istoric concret, contemporan, în care intervențiile miraculoase și întâmplările fantastice capătă justificare numai prin asociații firești cu realitatea. În această realitate, eroii, dezbrăcați de puterile supranaturale — tradiționale basmului —, devin caractere vii, oameni reali, care trăiesc conform psihologiei și logicii unor relații sociale existente într-o țară guvernată de un regim dictatorial. Aici, orice idealuri umane superioare sînt înăbușite în plasa urzelilor mîrșave ale unui grup restrîns de oameni, trepădușii tronului, care își urmăresc cu nesăț interesese înguste și profiturile uriașe datorate unor privilegii cucerite cu forța și pe nedrept. Nu este deci întâmplător faptul că în cîrdășia acestei societăți, UMBRA își netezește arbitrar ascensiunea sa de impostor pe scara socială. Dar, și aici, Evghenii Șvarț se distanțează voit și cel mai mult de basmul lui Andersen — UMBRA nu poate învinge OMUL și nici nu-l poate distruge. OMUL demască impostura, o va ingenunchea și va părăsi această „lume“, împreună cu o față simplă, care i-a purtat tot timpul o dragoste adevărată.

Încrederea în forța și victoria omului, care poate să înfrîngă prin intransigența sa, prin dragostea de viață, întreg arsenalul întunecat al unei societăți în care domină disprețul față de om, este mesajul pe care Evghenii Șvarț îl transmite cu emoție prin inventiva fanteziei dramatice: *Umbra*.

Și nu este întâmplător faptul că această piesă a fost scrisă în perioada ascensiunii fascismului în Europa.

● ȘVEIK ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL — Bertolt Brecht

Pe Șveik în primul război mondial îl cunoaștem din romanul lui Hašek. Pe acest om simplu, cu umorul său suculent, popular, cu istețimea-l sarcastică, cu naivitatea sa dezarmantă, dar, în aceeași măsură, cuceritoare și umană, îl reîntîlnim în comedia satirică a lui Brecht. Întîlnirea lui Șveik cu Brecht nu este lipsită de o semnificație deosebită. Marele comentator al contemporaneității, talentatul militant activ împotriva fascismului, dramaturgul Bertolt Brecht, nici nu putea face o alegere mai fericită pentru spiritul său polemic și pentru concepția sa artistică despre misiunea educativă a teatrului, decît alegeîndu-l pe popularul Șveik. În piesa lui Brecht, Șveik își schimbă — dacă se poate spune așa — doar haina, nu însă și caracterul; nici măcar numele. Ba îl regăsim aici, povestindu-ne cu aceeași savoare, istorioarele sale cu tîlc. Acționează, firește, în alte condiții sociale, în alte împrejurări istorice, dar reacționează la fel: spontan, lucid, comentîndu-și singur și cu oarecare stîngăcie isprăvile și trăgînd cu mult bun simț, dar și cu ironie, învățăminte. Este considerat de către fasciști un prostănac, iar ironiile lui par să nu însemne nimic și să nu jignească pe nimeni, deși pun pe gînduri pe toată lumea din jur. Or, tocmai aici se află de fapt meritul lui Brecht, semnificația întîlnirii sale cu Șveik într-o operă de artă. Aici se află și explicația alegerii lui Șveik ca prototip al omului simplu, într-o comedie satirică în care Brecht dezbate tocmai poziția acestui om față de fasciști, față de Hitler. În fața „planurilor mărețe“ ale lui Hitler, omul simplu, adică Șveik, preferă „un gulaș bun și o bere“. Preferă deci să trăiască în pace, liniștit, și nu să moară „erou“, sau să intre în istoria războiului fascist. Cînd fascismul suferă zdrobitoarea înfrîngere de la Stalingrad, soldatul Șveik se întîlnește cu Hitler. Singuri, stau față în față: omul de rînd și dictatorul. „Istorică întîlnire“, cum o denumea Brecht, se rezumă la un foarte scurt dialog; înnebunit, Hitler cerșește o ieșire. Calm,

Șveik îi prezice apropiata pieire, la care adaugă, tot calm, și o bine simțită înjurătură. Bertolt Brecht și-a scris piesa în plină dominație a fascismului, tocmai pentru a-și manifesta ura sa împotriva aparatului de represiune fascist, iar Șveik a rămas același om simplu, cu inteligență sprintenă și cu bun simț, care se opune războiului, se opune fascismului. Prin gura acestui om simplu, Brecht a lansat un manifest agitatoric, dar și un avertisment ce își păstrează și astăzi actualitatea.

● ÎN FIECARE SEARĂ DE TOAMNĂ — Ivan Peicev

Sofia, în toamna anului 1942: ocupația hitleristă își desfășoară aripa „ocrotitoare“; în fiecare seară, pe fiecare stradă, fiecare om este oprit de patrulele hitleriste, percheziționat, arestat și, nu de puține ori, ucis. Este evident că ocupații se tem de ceva, deși își declară „încrederea“ cu voce țipată. Se tem de poporul bulgar, dar acest lucru nu-l mai declară; preferă să acționeze, și cât mai brutal posibil. În toamna aceluiași an, serile au fost aparent liniștite; în fapt, ele erau pline de tensiune. O luptă surdă se dădea în fiecare seară, pe fiecare stradă, în fiecare casă. O luptă pe viață și pe moarte între ocupații hitleriste și poporul bulgar. În această luptă, adeviziunile, simpatiile și atitudinile se cereau exprimate clar, fără echivoc. A te păstra de o parte, în afara acestei lupte, a încerca să treci prin viață fără nici un rost însemna lipsă de conștiință umană, cetățenească, patriotică. Tinărul Andrei a încercat să-și justifice lășitatea prin izolare, prin blazare. A înțeles însă că izolarea pe care și-a impus-o era o falsă atitudine, era o mină întinsă aproape inconștient dușmanului, ocupantul hitlerist. Și a înțeles acest lucru, atunci când a întâlnit adevărații prieteni: puternica mișcare de rezistență a tineretului bulgar, care pregătea în toamna aceea actul revoluționar de la 9 septembrie 1944. Cu ajutorul lor, Andrei a înțeles sensul luptei adevărate, drumul pe care trebuia să pășească, forța și frumusețea crezului și a cauzei acestor tineri: eliberarea poporului bulgar.

În fiecare seară de toamnă este prima încercare dramatică a poetului bulgar Ivan Peicev, dedicată tinerilor eroi ilegaliști bulgari. Este, de fapt, un poem simplu prin sinceritatea sa, emoționant prin puterea sa de convingere, prin care, dramaturgul bulgar transmite cu pasiune un mobilizator îndemn la lupta revoluționară, la încredere în oameni și în viață.

● CARIERA — James Lee

Nu mai este un secret pentru nimeni că a îndrăzni să faci artă în occident echivalează cu un act aproape revoluționar. Pentru că artă înseamnă adevăr, și pentru că adevărul nu face casă bună cu orînduirea capitalistă. Aspirațiile creatoare ale oricărui artist cinstit se izbesc neconținut, în occident, de ostila coaliție a sărăciei spirituale și a setei de câștig ale marilor cercuri de magnai. Drept urmare, destinul artei este în occident stigmatizat. A face carieră înseamnă a fi obligat să calci peste demnitate, peste aspirații umane, înseamnă să faci concesii umilinței și necinstei. Tinărul Sam Lawson a vrut să se facă actor, bazîndu-se numai pe talentul său, pe dorința sa de a face artă adevărată, de a se dăruii teatrului, cu toată ființa sa. „Cariera“ lui Sam este de fapt odiseea unui om animat de un ideal măreț, odiseea tristă a unei vieți sugrumate și a unei conștiințe epuizate. Dorința lui Sam de a face carieră fără concesii, fără umilințe și fără a se supune puterii supreme a „diavolului galben“, se năruie încet, dar sigur.

Fără a analiza profunda semnificație socială a acestui ideal prăbușit, fără a întrezări o perspectivă luminoasă, pe care să o opună eșecului acestei lupte izolate pe care o duce Sam, dramaturgul James Lee a pronunțat, cu ascuțit simț critic, un adevăr demascator despre jalnicul destin al artistului în orînduirea capitalistă

Este adevărul pe care-l pronunță un artist american despre o realitate pe care el însuși o cunoaște foarte bine și pe care — de ce nu? — poate că a și trăit-o.